

KÖLCSEY FERENC LEHAJTJA FEJÉT

Szatmári iskolám ünnepére

Keresztülnéz a lelki drótsövénnyen:
Át-áttekinget tán egy arc Csekéről...
És látja a Tekintetes Úr, hogy dúlnak még
A szép magyar romantikák, dühöngenek még
Honni hiúságok: csárdásosztók és asztaldöngetők közt
Hervad az emberség hivalkodó csokrétája,
A büszke kalapba betűzött, hervad a szerelem rózsája,
Hervad a mosoly a szájról – szavakról hangsúly, ékezet,
Jelentés... De megvagyunk még. Majdnem megvagyunk –
Köszönjük, sajnós, változatlanul... Kínézünk
Most az Alma Mater ablakán, kibámulunk,
Mint nyelv alól a bánat...

És látja a Tekintetes Úr.
Mert a Tekintetes Úr már mindeneket lát.
Látja a satmári adózó nép nyomorát.
Látja Petőfi lovát Erdőd felé ügetőben – épp oda
Rúg ki a Szamosra. Szilágyi Domokos hatalmas homlokára
Pillant: Hamletet látja, Krúdyt a ködben, Adyt, ki részeg
Konflison kering, a Dsida-fasor jegyenéi alatt
Látja zokogni Jenőket, Móricz Zsigmond nyakasságát
Látja, a Károlyi grófot, a Vécsey-házat, no meg a satmári békét,
Ama szégyenletest. Komorló nézése néha megakad a Kazinczy
Utca és a Vörösmarty utca sarkán: zárdában látja Kaffka
Margitot, spilhózniban kovácsandrásferencet,
Ah, nicsak, oh, bizonyára engemet is lát!

Mert a Tekintetes Úr tán mindeneket lát.
Látja a Lános templomot is, lánchordta, a hajdani skólát,
A természetrajzi szertár szekrényeinek mögött illúziókat lát,
Bölcsen lappangó falfestmények: Bethlen Gábor bevonulását
Látja, Rákóczi, hajh, reformátorokat, pedellusokat,
Kálvinistákat, iskolamestereket lát, Bercsényi, hajh,
Látja Pázmány Pétert és Tyukodi pajtást, hitújítókat, hajh,
Hitrombolókat, hajh, s ezerszer is hajh, agg ravaszdiak!

Mert a Tekintetes Úr már mindeneket lát:
Nyögve Mátyás bús hadát, Bendegúznak vérért
A természetrajzi szertár szekrényeiben...
A történelmet látja: spirituszban
A kibelezetteket, üvegszemmél a kitömöttteket,
Vitrinekben a megnyúzottakat, a szabadságra
Preparáltakat... Árpád hős magzatjait:
Boldogságukban szinte-szinte úsznak,
Lebegnek fojtó, édes formalinban...

Mert a Tekintetes Úr tán mindeneket lát.
Röntgenkonrádként átlát Jánoson, ki portás volt,
S eladta rossz gerincét... Így megmaradt nekünk.
Ktartott, lám: vacog, fehérlik, ám vigyázzban áll.
Itt a csontváz, forgassátok érett ésszel Jánosunk!
Állkapcsa leng, mert megbűnhődte már. Állkapcsa
Kattog: titkon énekel. Más szózat ez, máskeblű nép.
Állkapcsa klattyog: folyton énekel. Lazultan bár,
De rendületlenül. Vert hadunk csonthalmain győzedelmi
Ének. Balsors akit régen tép: János, lát a Tekintetes
Úr! Lát Kölcsey Ferenc, mert szerterezett, s nem lelé –
Újra lehajta fejét, lehanyatlak a lélek...

Kölcsey templomában! (Kültúránk csodái)

„Műveld a csodát, ne magyarázd!” – adta fel Nagy László a leckét valamikor még a diktatúrák idején. Márványlapra méltó erkölcsi intelem ez a javából, maga az alkuképtelen és megvesztegethetetlen igazság. Jelentésének térbeli kiterjedéseit és közösségre szabott korlátait egyaránt érzékeljük, és nyomában folyton ott „ágál” a kétely: csak teremjen rá ember, aki bátor megfogadni, képes végrehajtani. S bár tudjuk, a költő csodaművelésének óhaja az ember szellemi tevékenységének egészére vonatkozik, én most a költészetre, a művészetre irányítom a felszólítást, mert szállóigévé lett mondsával Nagy László nem trükkökkel manipulált, szemfényvesztő mutatványokra biztatott. Azokat a pályatársakat szólította, akikről feltételezte, hogy ismerik, s használni tudják még az ősi igéket. Szájuk tiszta, szándékukban eltökéltek, akár az őszövetési próféták; általuk megszólalhat a Kölcsey révén a *Hymnus*ban megszólított Isten is.

Nagy László követői közül ilyen természetű szótartot segített világra a Petőfi sírját rázó Utassy József szája, de a *Zúg március*-sal egyrangú a pályatársaihoz írott *Cantata profanája* is. És – kétségtelenül – ezen a nyelven fújt riadót a másik József – Ratkó – a sok millió meg nem született magzatért, *halott halottainkért*, akiknek hiányát ma is nyögi a magyar társadalom. De számon tartjuk a Kilenceket más tekintetben is, akik a '80-as évek elején – mert homlokukra nem írhatták – a fentebb idézett Nagy László-i meghagyással szentesítették az általuk alapított költői díjat. A napkorongot ábrázoló plakett köriratát betűzve szembesülhetünk újra az ismerős paranccsal: „Műveld a csodát, ne magyarázd!” S ebben a viszonylatban mi az a negyven esztendő, aminek előtte a fenti mondat leírattott? Egy közepes fuvalat csupán, ám a túlélésre berendezkedett emberi elme amennyire lassú a teljesítésben, pont annyira serény a feledésben. Legyen bár így, valakinek ki kell mondani, hogy a csoda akkor sem maradhat el. Csoda nélkül nincsen hit, nincs remény.

De hát mi is az a csoda? A közbeszédnek és egyes sajtótermékeknek gyakorta visszatérő témája, ám a közérdeklődésre feltálat esetekről többnyire ki szokott derülni a család. Egy igaz ember élt ez idáig a földön, aki – indokolt esetben, sohasem saját dicsőségére – valóban képes volt a csodára. Szaporított ételt és italt, járt a tengeren, vakokat, bénákat, leprásokat, megszállottakat gyógyított, oszlásnak indult halottakat hívott vissza az életbe, mert bírta az Atya bizalmát, birtokolta és alkalmazta mindenható erejét. Kétkedők és hitet-

Kehely a satmárcsekei református templomban (Orbán Domonkos felvétele)

lenek egyre firtatják ma is: hol voltak akkor a természet törvényei? Nos, a természet törvényei egy náluk is magasabb hatalom akarata szerint ilyenkor rendre a kispadra kényszerültek. Ki vóna kétségbe, hogy ez az ember Isten fia volt, és annak mondatik ma is?

De térjünk vissza a bibliai időkől a jelenbe, s kérdezzük meg akár önmagunktól: a mi Kárpát-medencei létünk, mindenki másétól elütő, nemzetmegtartó nyelvünk, kultúránk vajon nem maga a csoda? Hány nép, hány kultúra tűnt el körülöttünk, hányszor zuhantunk már-már eszméletlenül a történelem padlójára, hányszor jutottunk leigázva, megfogyatkozva és szétszórva nálunk erősebb, gátlástalan népek karmaiba? S végül: a Kölcseyt is kínzó herderi jövődőlés – amely talán már több ízben is elindult a beteljesülés útján – mitől hőkölt meg valahol a félúton?

Herder még le sem hunyta a szemét, amikor megszületett Kölcsey, nemzeti himnuszunk atyja, nemzettudatunk egyik örökös támasza. Kevésel később látta meg a napvilágot Széchenyi, a legnagyobbknak mondott magyar, aztán jött Vörösmarty, a *Szózat* embere, majd Kosuth, aki megüzente, a *Toldit* ébresztő Arany, aki meghallotta, s valamivel később Petőfi, aki fegyelmezetlen nemzetét meg is eskette a szabadságra. Akárhogyan is számolunk, a magyar szellem hat hatalmas személyiséget hívott az élvonalba mindössze két évtized alatt. Más népeknek egy század sem lehet elég ennyi nagyság felvonulatására, de a reformkor magyarjainak, akik már csak hírből vagy abból sem ismerték a csodát, nem volt mire várni. Hol tettünk szert a megújulásnak ily hihetetlen képességére?

Ha magunktól eddig nem tudtuk volna, Thomas Manntól, az európaiól megtanulhatjuk, hogy mélységes mély a múltnak kútja. De

legalább ennyire mély, szinte a bibliai időkől eredően mérhetetlen a magyar múlt is. Azt illetően pedig, hogy kultúránk gyökerei e mélység mely rétegeiben, mely elágazásaiban erednek, milyen ősforrások éltető ereiből táplálkoznak, inkább csak sejtéseink lehetnek. Nézzünk hát bele a kút tükrebe, s keressünk néhány lépésálló szárazulatot, kapaszkodót, melyek által visszajuthatunk – mondjuk – a magyar vers bölcsőhelyéhez.

Ilyen kapaszkodónak tűnik az első ismert magyar vers, a latin nyelvű Mária-himnuszról fordított *Ómagyar Mária-siralom* is. Titkait fürkészve első elemzőinek egyike, a nagy Horváth János úgy véli, hogy „Az ismeretlen átdolgozó... Mint jó ismerősre találhatott rá a latin himnusz alliterációira, s megduplázta azokat a betűrímekkel gazdagon élő ősi magyar énekek hagyományára szerint: »Világ világa, Virágnak virága!«” – Majd megfogalmazza a következtetést –: „Az ősi magyar vers és a latin himnusz »misztikus nászá«-ból így született meg a magyar poézis.”

Misztikus nász. Van ilyen egyáltalán? Lennie kell, ha egyszer leíratott. Jusson eszünkbe – hogy példát is említsék – eredetmondabeli ősanánk, Emese álma, vagy a nagyszentmiklósi aranykancsó szürrealis ábrázolású intím jelenete. A fogalom mindkettőt tökéletesen lefed. De a kultúránk – esetünkben a pogánynak mondott, ázsiai gyökerű ősmagyar és az európai keresztény – összeborulásának is ez lehet a kulcsa, ez a modellje, ez a bizonyos misztikus nász. Ennek igaznak kell lennie, akár valóban történt ilyen, akár mítoszteremtő elménk produktuma csupán, de a valószínűleg évszázadokig tartó nagy, szent pillanat már sohasem érhető tetten. Itt van azonban az utód, a magyar kultúra, amely mindkét szülőtől megkapta a genetikai

kódokat, ám azok egymással szembeni dominanciája mindenkor a korszellem függőségében ingadozott. Ingadozik továbbra is, olykor el is halványodhat, de nem sorvadhat el egyik jellegzetesség sem a másik javára. S ennek megfelelően, kettősségét a magyar kultúra megőrizte, és megtartotta akkor is, amikor a középkori politikai beháborúk háttérzajaként a két világnézet többször is összecsapott fölötte, s akkor is, ha könnyűvérűségre csábító, vagy megújító képesű idegen hatások környékeztek.

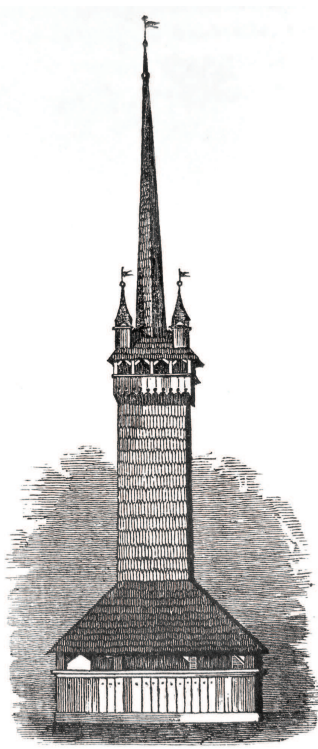
De – Berzsenyi szerint – mindenképpen a *lélek s a szabad nép szerencsés együttállása* kellett ahhoz, hogy a magyar alkotószellem *csuda dolgokat* teremtsen.

En hajlamos vagyok csodának tekinteni minden tökéleteshez közelítő műalkotást. Ezért lesznek lábaim lépésképtelenné Munkácsy nagyvásznai előtt, csak felajzott szemem cikázik a tökéletesre méretezett kompozíciós térben egyik alakról a másikra, akiknek az *aranyecset* adott örök életet. De oldódik a kötés hamarosan, mert felzengnek a libanoni egek, s rőpít máris egy újabb varázs az eszelősnek mondott Csontváry felé. A zarándokok, a cédrusoknál tánca lendült szellemalakok közt jó lesz majd nekem... Meghaltam, vagy csupán magamon kívül botorkálok? Ki szólongat engem ebben az állapotban? Kondor Béla bánatos angyalai vannak itt, ők szedegetik homlokokról a láz virágait. Megérdemlik, hogy velük együtt a mélybe vessem magam. Nem. Fölfelé tekintek inkább, s kettésével kapkodom a lépcsőket a Nemzeti Galéria kupolacsarnoka felé, ahol az ifjabb Szervátiusz hírből már ismert csodáját sejtem. De lábam ismét elnehezül, idegeim lefagynak. Az üvegkupolán át betörő fényben fehéren izzik a trón, ám ölében a dálnoki székelet már hiába keresem. Csatlakoztok – bizonyára – a Hadak útján lovagló őseihez, ezért üres a szék, azazhogy – mégis elfoglalta már valaki. Bátorságot gyűjtök, hogy a rettenet átvilágított szemgödreibe nézzek, s akkor döbbenek rá: a szemközti trónoló úr maga a nagyságos halál. Ó, Istenem, vedd előlem e pohárt! S megrendül mellkasomban a lélek, mert hangol már Liszt Ferenc égi zenekara, s szaggatottan liftezni kezd belsőmben valami. Megborzongok aztán, mert érzem a világ gerincén végigsöprő hideget. Vagoc köröttünk az atmoszféra, mintha az úrbéli Szibéria készülne földünkre szállni, pedig csak Bartók barbár akkordjai verik a jeges tengerek hátán a habot. Ó, eposzvarázsló Arany János, kinek keze híján csak cseresznyefabotját csokolhattam, látod, már megint vérzik az égalj. Jöjj és csillapítsd, vond bakacsimba, ha maradt még körülted némi fekete posztó, nyugtasd meg a háborgó lelkeket. S ne fújja a kürtöt ez után, ne riogasson engem már Ady se. Legfeljebb József Attila böködhetné oldalam, aki a csodáknak nálam is nagyobb bolondja volt. Az ő kedvéért még csizmát rántanék, s felővezném magam elindulhatnánk egy utolsó, téli határjárásra, de ettől sem lenne teljes a csodák regisztere. Nem baj. Nagyszerű érzés a csodák gyönyörétől halni, de újjászületni bennük sokkalta csodálatosabb. Itt is, most is, Kölcsey templomában.

1 Elhangzott 2014. január 19-én a szatmárcekei református templomban, a magyar kultúra ünnepén.

A szatmárcekei református templom (Orbán Domonkos felvétele)

A szatmárcekei református templom egykori haranglába (Kubinyi Ferencz-Vahot Imre: Magyarország és Erdély képekben I-IV., 1853)